

Бъдещето умря - да живее бъдещето!

(три драми по време на лов)

•Атанас П. Славов•

Правилното поставяне на въпроса е половината отговор.

Неизвестен мислител

“Бъдещето вече. не е това, което беше!”

Карл Манхайм

Драма първа:

Прелъстени и изоставени

Човекът на 20-ти век беше “прелъстен и изоставен” от Бъдещето.

Едва поприкрили гениталиите си с утопични брътвежи, партократите не се уморяваха да изнасилват масовото общество, отново и отново, ту от името на комунизма, ту от името на фашизма, ту от името на “процфтяващия социален капитализъм”. Но винаги в името на “велико бъдеще”. Като резултат децата и внуците на убитите физически и смазаните психически започнаха да възприемат думата **Бъдеще** като псувня. Оказа се, че футуроманията и футурокрацията превърнаха всеки мислещ, който дръзне да заговори за предстоящия следващ свят, в нещо като съучастник в престъпление, опетнен в сътрудничество с “окупантите от бъдещето”, които пречат да си живеем днешния ден. Утопистите и тоталитаристите заприличаха на някакъв чудовищен двулик Янус, който е зинал и с двете си усти

към жертвеното настояще. Бъдещето започна да се възприема като кръвожадно божество, на чийто олтар жреците-идеолози жертват всичко, което искаме тук и сега.

Лъжа!

Бъдещето е онова, което винаги се изплъзва най-вече на тези, които се опитват да го обаят. То е рушител на всички идоли и паметници, даже и на тези, които са издигнати в негова чест. Това че “неизбежното комунистическо бъдеще” избяга в миналото, означава, че бъдещето се е очистило от още един налеп, то все така приижда към човечеството, но вече не въоръжено с удивителна, а с въпросителна. Дошло е време да признаем, че Бъдещето в нищо не е виновно. Виновна е човешката глупост и алчност.

Глупостта да обявяваме развитието за съвършенство.

Алчността да искаме идеала в кревата и то веднага.

Някои наричат днешната епоха “след смъртта на бъдещето”, но тя не го отменя, а преоткрива неговата чистота. Но това не е чистотата на “табула раз”, върху която може да се пише всичко. По-скоро то има чистотата на гумата, която трие грешните линии от всеки из-

куствен проект, като оставя само размитите контури на идващото следващо. Научаваме се да виждаме бъдещето като велика ирония, която никога не позволява да я употребят, предскажат, разпънат върху прокрустовото ложе на някоя доктрина.

Знаменателно е, че в нашия език казваме “бъдещето настъпи!”, като че става дума за пехотна атака, самият език ни го поднася като нещо “сгазващо”, което ни поема под колелата си. А например в английския език няма такава асоциация, там бъдещето “пристига” като влак на транзитна гара, поспира и продължава назад към миналото, само в нашия и руския език то се държи агресивно.

Не трябва да се бъркат две неща: бъдещето на конкретно предстоящо събитие и предстоящото на бъдещето въобще. Бъдещето се държи като откатно оръдие – изстрелва в нас събитието си и отскача отново напред в далечината.

Например ние прекрасно знаем, че след лятото идва есен, след това зима, но нима зимата и лятото влизат в категорията Бъдеще? Не, това са елементи от повтарящ се цикъл, знанието за него не ни приближава с нищо до знанието за това какво идва “след това”, тези елементи се отнасят както към бъдещето, така и към миналото. **Бъдещето не може да бъде вградено в цикъл, ако направим това насилно, то ще е за да удовлетворим някакви убеждения,**

а не да дадем храна на духа. Човешката душа винаги знае, че ѝ предстои нещо следващо, което не произлиза от досегашния ѝ опит. Това тръпнесто предчувствие е един от най-мощните двигатели на фантастиката...

Която, както е известно, се състои от 90% вода...

Откъде толкова много вода? Първо: страха от изменения. Двукракото животното човек, отскоро започнало да практикува разумност, изпитва сигурност в съществуването си само когато е убедено в повторението на всеки ден и етап. Всяко изменение за него означава заплаха. Младите хора най-често се усещат причастни към измененията, на което му викат бунтарство. Причините за това са няколко:

Първата – биологическа, растеж на тялото, прииждане на сексуалността, която с всеки изминал ден разтваря сетивата, изостря някакви чувствителности, внушава предчувствие за перспектива.

Втората – социална: Учение и нагаждане към обществените отношения. Училището с всяка учебна година бие по един задължителен шут нагоре по неизбежната стълбица на формалния успех. Това съвсем не означава истинско развитие към по-висшето, но поне го прави да изглежда естествено. Ученикът свиква, че развитието е обезателно, но тази илюзия се поддържа, докато свърши последният клас или курс. После идва трудовата група или бизнес-

състезанието. В трудовата група вече идеал е сигурният човек. Това е повтарящият се, лесен за разбиране от началника. И младият човек узнава, че най-добрата стратегия е нагаждането към някакви установени вече традиции и правила и добросъвестното им изпълняване. Даже в бизнес-състезанието, където уж се тачат смелите предприемачески идеи, силно се цени нормата на поведението, “точен” човек е онзи, който е най-понятен за партньорите си, той и получава сделките. Смелостта на идеите се признава само в някаква много тясна зона на приложността, където са бързите пари. Всяко мислене отвъд това в областта на по-далечните стратегии се смята за фантазърство или още по-лошо - за мечтателство, съответно се отсича от обкръжаващите като нежизнеспособно. Тия две сили дърпат в различни посоки младия човек – от една страна, биологията го тласка към смелост и изменчивост, от друга, социумът го вкарва в релси по коловоза към “парите, които правят бъдеще”. А истинското бъдеще свети отпред като гилотина от ненадейности. И плаши. Как да не се вкопчи човек в удобната фраза “новото е добре забравеното старо” и да се зачете в **Муркок**, където “змията на бъдещето е захапала опашката на миналото” и има значение само това дали си юнак или не. На помощ идва и класическата фраза на Кларк: “Високата технология е неотличима от магията!” Да, старият прогностик знае за какво

говори. Но той неведнъж е обяснявал, че високотехнологичното действие, което за невежия наблюдател би изглеждало като магично, не означава, че това хай-тех действие е управляемо от всеки наблюдател, както много често се пробутва в някои фантастични романи. Заблудата идва от това, което компютърджиите наричат “приветлив интерфейс”. Развитието на операционните системи демонстрира как с всеки ден управлението на доста сложни процеси става достъпно за все по-необразовани и неподготвени лаици. И всеки, който във въображението си продължи тази тенденция, логично допуска, че умният кроманьонец, видял как с пръсти по виртуални плъзгачи се прави някакво действие, ще го имитира и ще овладее “магичните техновъзможности”. Това е дълбоко заблуждение. “Достъпният интерфейс” ще бъде достъпен за хора, които имат вече някаква база на разбиране на пространствено-времевите мащаби на това действие. Един опростен пример: човекът, който има прекрасни реакции при въртенето на меч, ще направи фатални грешки, като докопа лазер. Най-малкото, защото не може да се адаптира към “безкрайната дължина” на лъча. Да не говорим за безкрайно по-сложните и невидими неща като силовото поле, деформативните вълни, въздействията върху реалността. Съвсем друг е въпросът, че повечето от тези фантастични “хай-тех” възможности няма да са създавани като оръ-

жия, а като средства за производство. (Тук засягам лютия проблем за самодоволното шествие на космическата война по фантастиката, което е тема за съвсем друга дискусия.) Така че безкрайно увлекателните истории за рицари от миналобъдещето, които геройстват върху сцената на циклично въртящи се времена, имат само една психологическа роля – да ни преборят страха от непонятното различно бъдеще, което се зъби от утрешния ден. В този момент трябва да си спомним “Диамантената ера”, която не случайно не спечели тълпи от фенове – Стивънсън честно и безкрайно ерудирано моделира възможното следващо състояние на света – шокиращо неочаквано въпреки близкото бъдеще, в което стават събитията. Той гради литературния модел на света си единствено от реални днешни социални и технологични процеси, но получава разтърсващо чужд свят, който отначало изглежда като някаква безнадеждна антиутопия, а после разкрива вътрешни механизми, в недрата на които израства новото позитивно качество на човека и света.

Понятно е, във времена, когато около нас се вихри китайското проклятие “Живей в интересен век!”; всяко изменение влошава нещата; а всяко нововъведение светкавично се превръща в “път към Ада, павиран с добри намерения”, изглежда страшно човешко да се сгушим в “добре забравеното минало”, обяве-

но за БЪДЕЩЕ.

Страшно човешко?... Страшно, ако това е човешкото...

За съжаление става дума за този вид “човешинка”, която братя Стругацки безапелационно наричат “маймунското в себе си”. Мисля, че Стругацки нямат предвид моралистичната представа за “безнравствената маймуна”, която извършва срамни действия пред очите на децата и възмутените гувернантки в зоопарка, а онова биологично правило у човека, което го кара да счита за свещено право всичко най-добро наоколо да му принадлежи, тук и сега, и завинаги, което задължително означава, че всяко развитие е посегателство над това свещено право. И съответно фантастите, които пишат за такива развиващи се светове, са обявени за дразнещи, затрудняващи и накрая елитарни.

Като разлисти човек фантастиката, може да си помисли, че най-щастливото време на човешката история е феодализмът. Няма по-популярен социален модел измежду описваните не само във фентъзито, но и в научната фантастика. Кацне - не кацне звездолет на чужда планета, току на хоризонта се видят зъбчатите стени на поредния феодален замък.

На какво се дължи безумната популярност на този строй?

На простотата на пирамидата! Когато изсипеш купчина от каквото и да било (ако това не са гладки сферички), то винаги ще се групира в конусовид-

на пирамида, защото частиците хем искат да паднат по-надолу, хем сцеплението помежду им ги задържа някъде по средата между разсипания равен слой и вертикалната колона. Феодализмът, донякъде и робовладелският строй са най-инерционните състояния на човешките групи. Най-силните се катерят към върха, слабите се стелят в полите. Описването на такива светове е въпрос не на моделиране, а на елементарна работливост. А колкото до героите, те са толкова заети с “великото, свещено и архиважно оцеляване”, че не им остава никакво време за такива досадни занимания като нравствена реакция, само от време на време великодушно подаряват живота на някой повален враг, което писателите смятат за “достатъчно отчетена дейност” по графата “хуманизъм”.

Страшен е нашия жребий да живеем във време, когато всяка идея за представимо бъдеще се превръща в политическа курва още при раждането си. Защото всички идеологии претендират, че строят бъдещето. Какво да правим? Да се предадем и да мислим само в категориите на двете реалности – миналото и настоящето?

Трябва да ви разкажа нещо за това какво може и не може да си позволи човешката психика по отношение на бъдещето. Правени са много сериозни и задълбочени експерименти: на две групи доброволци с хипноза са им внушавани две групи представи:

1. Не знаят и не могат да знаят нищо за миналото. Това не засяга подсъзнателния опит на личността, блокирано е само рационалното знание за предшестващите събития и съответно анализът върху тях.

2. Не знаят и не могат да знаят нищо за бъдещето. Това не засяга физиологичното знание на биологичните цикли в организма. Блокирани са само психологическите и паметови механизми за моделиране на очакваното и предстоящото.

Първата група демонстрира следното поведение: объркване, неувереност, всяко движение първоначално е погрешно, на лицето е изписано недоумение, множество проби и грешки, които постепенно преминават в нарастваща активност към запълване на празнотите, всичко се прехвърля в областта на предполагаемите обяснения на ставащото. *Но като цяло личността, макар грешаща и объркана, ФУНКЦИОНИРА!*

Втората група демонстрира следното поведение: Стабилност на психиката. Всеки опит обаче за някакво действие се превръща в започнато и недовършено движение. Никакви резултати от каквито и да било намерения. В края на краищата пълно бездействие, прерастващо в безответна тревожност на психиката. Като цяло личността като че ли е в пълната си цялост, но НЕ ФУНКЦИОНИРА. *Човекът не е в състояние да предприеме нищо!*

Този експеримент е проведен от групата на професор Хосе Делгадо (оня същия, който изобрети педалче за удоволствие на мишката) преди повече от тридесет години, но който и да го повтори, получава същите резултати. Защо? Защото представата за миналото е база, която в крайна сметка не може да бъде елиминирана никога напълно, докато представата за бъдещето е надстройка, която ако не се гради непрекъснато, просто я **НЯМА!**

Ще дам един пример от две много известни творчески професии, артистите и режисьорите. Режисьорите трябва да моделират цялостния спектакъл, те демонстрират глобално моделиращо мислене, после свалят от него отделни детайли и ги въплъщават в конкретни роливи поведения, тях предават на артистите като отделни поведенчески етюди, а те ги интерпретират до нюанси, които ние възприемаме с разума и чувствата си. И в края на краищата аплодираме конкретния артист, който ни е развълнувал или убедил с играта си. Но какви качества трябва да имат едните и другите? Режисьорът и драматургът трябва да владеят способността за цялостно, абстрактно, моделиращо и конкретизиращо мислене, което е аналог на футурологичното експериментиране на писателя-фантаст. Артистът пък, всички знаем, трябва да “изчувства” ролята, “да я направи оригинална и жива”, тоест той развива чувствената сфера на личността си, тя му става главен твор-

чески инструмент. Докато на режисьора такъв инструмент е моделиращият му анализ при пресъздаване на пиесата, която също е предварително моделиране.

Получава се нещо много интересно. Много режисьори се изказват за умствените възможности на харесваните от всички артисти пренебрежително. Те се стремят да го тушират, но от време на време по-невъздържаните от тях подмятат, че гледат на актьорите като на гравивни елементи. Това е защото режисьорите развиват и школуват аналитичните си възможности, непрекъснато усъвършенстват възможностите на ума им да реагира с модел на всяко предизвикателство, те градят надстройка, която не биха имали по естествен път. Докато артистите подчертават като най-важното “изчувстването”, отразяването на образа, рефлексията с помощта на шлифованя си усъвършенстван емоционален свят. Там те постигат невероятно съвършенство, неслучайно обикновени хора приятели на световни актьори споделят, че на тези невероятни личности целият им живот е като театър. Те дори когато са в състояние на семеен скандал, го изиграват като колаж от роли, фрагменти от изчувствани по различен повод етюди. Това не е защото те са “играчи по душа” и “преструвката е в кръвта им”, както смятат околните, те просто имат такъв вид школувана емоционална сфера, която съдържа своя логика и памет. Но важното е друго –

актьорите са употребили творческата си енергия за усъвършенстване на нещо базисно като емоциите и като резултат са пренебрегнали рационалното – далечното моделиране. То е останало недоразвито и режисьорите имат основания да се изказват пренебрежително за интелектуалните им (в смисъл на аналитични) качества. Докато често пъти блестящи режисьори не могат да изиграят страстно нито една роля. Те са се учили да “свирят на чувствеността на актьорите”, това е истинско разделение на труда между двата типа творци и ние, зрителите, сме им благодарни за това.

И тук стигнахме до главното: човек, който е пренебрегнал емоционално-базисното, просто си остава с недоразбрана, неовладяна емоционалност, той в даден момент рискува да ѝ стане жертва, но я притежава при всички случаи. Докато човек, който пренебрегва формирането на мисловното, аналитично, изпреварващо мислене, просто остава без него. Или го замества със случайни сурогати като готови фрази от рода на “новото, това е добре забравеното старо”, тук емоционалността иска спешно да бъде залъгана от успокоителни светове на въображението. Тук като дяволче от кутийка изскача все същият феодализъм – дай за хиляда и стотен път да насипем пирамидката, да видим кой остава на върха, пък после да пуснем едно нахакано зрънце, което не е съгласно да бъде долу, пък да видим как то ще изпъзни до върха и кол-

ко други ще срути около себе си... и т.н., и т.н.

Нещо да лъжа? Да-а, могъща и неистребима е нуждата на човека, който все по-болезнено усеща как е толкова независим, че нищо в тоя свят не зависи от него, а винаги някъде на недосегаеми висоти има неясни персони, с конструирани от ПР индустрията образи, които вземат важните решения вместо нас. И вижте какви ги вземат!

Значи ли това, че сме оправдани да се вкопчим в “добре забравеното старо” ново бъдеще – “феодализъм” като единствена стока върху пазара на модели?

Драма втора:

Бъдещето - начин на употреба

Всеки втори човек на тази планета има усещането, че живее в епицентъра на кошмар. Тези, които са чували за литературата, го определят като антиутопия. За едни кошмарът е религиозен, за други тоталитарен, за трети икономически, за четвърти (най-нахранените) – манипулативен.

Така че днес писането на антиутопии е признак на трудолюбие, а не на въображение. Представете си някой да донесе ръкопис, подобен на “1984” или “Прекрасният нов свят”? Ще получи в най-добрия случай съжалителни погледи. Днес и децата се досещат, че “Големият Брат” не обитава конкретни кабинети, не гледа укорително от плаката, не сочи дидактично с пръст, той се е разтво-

рил някъде из бюрократичните информационни мрежи, притаил се е в неумолимото желание на държавните организми да включат безкрайно по-сложните човешки системи в простотата на порядъка си, за да няма изненади.

На кого му трябват изненади, дами и господа, ако те водят винаги до влошаване? Единственото сигурно нещо е познатото. Дори и ако това е Злото. Разбираема е тази човешка реакция срещу бъдещите паника изменения – новите карти на ада, в които даже не сме споменати. Има нещо ужасно унизително в това да ти обяснят, че да, *нещата наистина се влошават, но за теб няма значение, защото теб и без друго няма да те има*. Да сте чували някога за “хомо футурус” от български произход? В най-добрия случай за някой сатиричен “хомо потурус”, нещо като “Бай Ганьо в бъдещето”.

Друса ви екстрапоЛогиката, господа! Масовата хипноза на механично продължените тенденции. Нещо да ви обадя за Нея. През 1965 година бе направено едно забавно изчисление. Ако тенденцията към нарастване на броя студенти, следващи физика, продължи, то към 2010 година цялото население на Земята ще бъде от дипломирани физици. За да не остана назад, и аз си направих едно изчисление в този дух: ако темповете на растеж на порно-сайтовете продължат, към 2015 година всички (!) сайтове в Интернет ще бъдат порно.

Няма да можем да узнаем разписание-то на влаковете, без да получим ерекция! Да продължавам ли?

По тази екстрапологика, господа, България не присъства върху картата на бъдещето, децата и внуците ви се мяркат като статисти из обслужващия персонал на “футуроамериканците” и нито космос, нито киберпространство са за нас. И това ли е!?!?

Някога, когато Хъксли, Замятин и Оруел са писали книгите си, те наистина са били дисиденти - рушители на едно надигащо се огромно лицемерие. Днес да пишеш като тях означава да крещиш “Наводнение!”, когато си в средата на вече успокоеното езеро, а истинският проблем е накъде да се гребеш!

Неслучайно Гибсън и Стърлинг, създали “киберпънка”, десет години покъсно се разграничиха от своите продължители, като казват, че тяхното тревожно биене на камбаната сега се пробутва за рок-музика. Неслучайно любимец на руснаците, а и на голяма част от световната интелигенция стана Виктор Пелевин, който с цялото си художествено майсторство и артистизъм на недоизказаното ни разкрива измислеността на социалното ни обкръжение, като тактично пропуска да опише оставащата отдолу същност.

Може би единственото **истински дисидентско** занимание днес е да пишеш фантастика за възможния позитивен изход от кошмара, в чийто епицентър сме. А още по-неблагодарно занятие е

да пишеш за света, който идва след това.

Драма трета: Избор на молитва

Ако си спомняте, Курт Вонегът бе формулирал една молитва от три точки, които звучат приблизително така:

1. Дай ми сила, Господи, да направя това, което бих могъл да постигна.

2. Дай ми издръжливост, Господи, да понеса това, което не мога да променя.

3. Дай ми мъдрост, Господи, да различа едно от другото!!!

И неслучайно любителите на фантастиката се обръщат към нея именно като към такъв божествен Извор на алтернативни решения и черпят енергия по една от трите, а понякога и по трите точки на тази молитва.

Най-привичната територия на душевните търсения е втората точка. Целият свят с безкрайната си сложност на силите и интересите е възприеман като непознаваема стихия, където самотният човек е изправен насреща единствено чрез своята натура, въоръжена с меч или бластер в ръката. Тук спасителният феодализъм е безкрайно удобен – пирамидата на силата е уютно-познаваема, всичко е въпрос на хитрост и сила. Тогава проблемът е единствено **оцеляването (!)**. Читателят получава поредната история, в която съпребивява на оцеляващите, въздъхва облекчено на финала и всяка мисъл за промяна на човека или нещата се счита за едва ли

не кошунство на фона на нечовешките мъки, с които е оцелял. *Светът трябва да бъде понесен като неизбежност, която не може да се промени.*

Третата точка поражда най-богатия (и като литература, и като мъдрост) вид фантастика – фантастиката на Избора. При Стругацки и другите големи фантасти това е нравственият избор на социална позиция и стратегия, които понякога стигат най-висшите сфери на драматичното и трагичното. Откриваме го с изненадваща дълбочина и в съвременното фантастично кино (“Матрицата” и “Ванила Скай”), където вече е “избор на реалност”.

Но остава Първата точка! Малцина са тези, които отиват на нейната територия, за да почерпят градивна сила за Действието. Не говоря за примитивните историйки, в които се спори кои от “лошите” трябва да бъдат “спрени”, за да могат добрите да “добруват”. Там е достатъчен меч или бластер. Истински трудното започва, когато търсещият ум разбере, че самият Човек поражда проблема, балансът му между маймунското “За ме-е-е-н!” и сапиенсовото “Заедно нагоре!”. Това е територията на БЪДЕЩЕТО, а не на бъдещето. БЪДЕЩЕТО, което се прави **тук и сега**, от материала на настоящето. Как да не си спомним мотото на “**Пикник край пътя**”: “*Ти си длъжен да правиш добро от злото, защото то няма от какво друго да се прави!*” Това на своето ниво правиха и Саймък, и Стърджън, и

Ефремов, и Стругацки, и Рибакков, гравитират към това и такива довчерашни технократи като Върнър Виндж и Грег Бър. Това е най-тежкият **избор** и за пишещия такава фантастика, и за читателя ѝ. Той иска огромна подготвителна работа и на ума, и на чувствата, за която няма нито учебници, нито свободно време, а и никакво обществено настрояване, че това е нужно и важно. Единствената награда, която могат да получат и пишещият, и читателят, е да открият в човешкия мравуняк “онези, желаещи странното”, които се стремят

към по-висшето състояние на човека и света, не *благодарение* на каквото и да било, а *въпреки* всичко... **въпреки... въпреки...**

Коя от трите точки в молитвата ще зашепнете утре, когато протегнете ръка към новата книга? Всеки ще реши сам.

Това е като избор на вяра, но не иска фанатизъм.

Иска не смелостта да строшиш ченето на врага, а интелектуалната храброст да овладееш мислене, по-силно от неговото.

И разбиране на Същностите.

афоризми

Най-големият диктатор е бъдещето - на него ще се подчинят всички.

Настоящото е на търсачите, бъдещето - на откривателите.

Талантът може да се примири с всичко, но не и с настоящето.

Истинският предмет на историята е бъдещето.

Докато има за какво да умреш, нищо не е изгубено.

*Само бъдещето може да ни спаси от настоящето. Но не за дълго!
Настоящото, което не стане бъдеще, няма никакъв шанс да стане и минало.*

Миналото е огледало за далечно виждане напред.

Писатели, внимавайте с правописа: във вашите творби бъдещето изпитва настоящето по диктовка.

Там, където ръкопляска на настоящето, бъдещето не идва.

Послушният е глух за зова на бъдещето.

Само мрачните очертания на миналото могат да хвърлят светлина върху бъдещето.

Настоящото заплашва само онези, които не са дорасли за бъдещето.

Миналото - думи, бъдещето - думи, настоящето - лъжи.

Парадокси на времето: непрестанно изпреварващият събитията живее в миналото, а постоянно изоставащият - в бъдещето.

Докато дойде утре - стана вчера.